

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА В НІМЕЧЧИНІ ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ

У статті розглядаються обставини поселення українців-емігрантів та умови становлення українського мистецтва в Німеччині повоєнного періоду. Обґрунтовується потреба об'єднання їх у спілки художників, мистців сцени, композиторів, співаків, солістів-інструменталістів та їх внесок в українську й світову культуру.

Ключові слова: еміграція, Друга світова війна, художники, театри, композитори, хорові колективи, солісти-вокалісти, солісти-інструменталісти.

Становлення українського мистецтва на еміграції відбувалося в особливих та складних побутових і політичних умовах, позбавлене державної й національної підтримки. Поселення українців на чужині було вимушеним через цілий комплекс політичних і економічних обставин і значно розтягненим у часі. Адже, за статистичними даними, їх на території Німеччини опинилося більше 400 тисяч. Серед них – 277 науковців, у тому числі 119 професорів університетів та інститутів (1, с.165). Опинившись на емірації, еліта мусила самоідентифікуватися за своїм покликанням, бо в кожній людині закладена “мистецька сутність”, яка прагне проявитися попри всякі обставини, які обмежують або не дають можливості для її розкриття. Перебуваючи в таборах для “переміщених осіб”, українська еміграція всупереч важким обставинам існування розгорнула велику працю для розвитку освіти та мистецтва серед своєї громади на чужині.

У таборах, де зосереджувалася велика кількість утікачів, створювалися умови для оволодіння професіями, яких на той час найбільше потребували емігранти.

Стараннями емігрантів і з допомогою міжнародних організацій УНРРА (Допомогова адміністрація Об'єднаних Націй – United Nations Relief and Rehabilitation Administration), IPO (Міжнародна організація для втікачів IRO – International Refugee Organization) та інших стало можливим одержати різнобічну високу освіту тим особам, які були працелюбними та здібними. А якщо взяти до уваги певну генетичну схильність українців до мистецької діяльності, то стане зрозумілим, чому серед біженців з'явився такий широкий спектр видатних композиторів, співаків, художників та скульпторів, які зробили значний внесок у мистецьке життя української діаспори та світового мистецтва.

Уже з перших днів перебування на еміграції художники активно проявили себе в оздобленні настінних розписів церковних споруд, оформленні іконостасів, малюванні ікон, а також в оформленні книг, організації виставок.

У січні 1947 р. у Німецькому Національному Музеї Мюнхена відбулася велика Міжнародна виставка мистецької творчості, на якій представлено 71 твір, із них 48 українських авторів, серед яких Северин Бурачок, Микола Бутович, Іванна Винників, Яків Гніздовський, Святослав Гординський, Григорій Крук, Степан Луцик, Галина Мазепа, Антін Малюца, Петро Мегик, Михайло Мороз, Ірина Шухевич [2, с.15].

Появі українських образотворчих мистецьких виставок передувала велика робота в таборах, де емігранти мали можливість прилучитися до цього виду мистецтва. За новачійним подвижництвом В.Січинського виникли табірні мистецько-ремісничі курси та керамічні майстерні в Реренсбурзі. Незабаром, у 1946–1948 рр. – образотворчі студії в Аугсбурзі, Карлсфельді, Берхтесгадені та Ляндеку. Окремої уваги заслуговують іконографічна школа Богдана Палія-Неїли та майстерня ужиткового мистецтва Михайла Черешньовського в Міттенвальді, мистецька школа Сергія Литвиненка та скульптора й живописця – Оксани Лятуринської [3, с.261].

Малярі, графіки, мистецтвознавці створили в Мюнхені 28–29 січня 1947 р. на I з'їзді Українську Спілку Образотворчих Мистців (УСОМ), яка діяла до 1951 р. Вона влаштувала ряд виставок, видала два випуски багатоілюстрованого журналу “Українське Мистецтво”, зберегла та продовжила ті форми українського національного мистецтва, які не могли вільно розвиватися на українських землях в умовах радянського тоталітаризму. Спілка вивчала досягнення західно-європейського мистецтва, вносила в нього свої оригінальні надбання [2, с.195].

Зародження аматорських та професійних театрів також починалося у таборах. Це – Ансамбль українських акторів В.Блавацького, Й.Гірняка, М.Тагаєва, Б.Грінченка та інших. Уже з перших місяців створювалися драматичні гуртки, в яких показували вистави на теми дня. Поступово розширялося коло зацікавлених за рахунок професійних акторів та режисерів. Були створені театральні колективи, які виставляли твори не тільки в різних таборах, але й у союзницьких військових частинах, шпиталях та чужинецьких громадах. Статус професійних здобули Акторський ансамбль Володимира Блавацького та Театральна студія Йосипа Гірняка.

На I з'їзді діячів українського театального мистецтва в Аутсбурзі 27 лютого 1946 року було засноване Об'єднання Мистців Української Сцени (ОМУС). Завданням організації була праця, спрямована на розвиток українського театального мистецтва, ведення боротьби з проявами легковажності, непрофесійності та профанації сценічного мистецтва, гідна репрезентація національної культури [4, с.79].

Першою виставою студії Й.Гірняка була інсценізація поеми Т.Шевченка “Гайдамаки”, а вже в Баварії почалася праця над широким репертуаром: інсценізація повісті М.Хвильового “Санаторійна зона”, “Патетична соната” М.Куліша, “Оргія” Л.Українки, “Пошилися у дурні” М.Кропивницького та багато інших.

Перебуваючи в таборі “Зоммер Касерне” в Аутсбурзі, Ансамбль В.Блавацького почав жваву театральну діяльність, стаючи улюбленим мистецьким ансамблем на еміграції. Не було таборової сцени, на якій не гостював би В.Блавацький зі своїм колективом. Театр ставив комедію М.Куліша “Мина Мазайло”, оперету Ф.Легара “Жайворонок”, “Украдене щастя” І.Франка, комедію “Чоловік з минулим” Арнольда й Баха, трагедію “Народний Малахій” М.Куліша. У театрі табору Фрайман В.Блавацький поставив чотири вистави – “Земля” В.Стефаника, “Степовий гість” Б.Грінченка, “Іспанська муха” Арнольда й Баха [5, с.94].

Театральний сезон 1947–48 рр. акторський ансамбль розпочав п'єсою Джованікольо Форцано “Подув вітру” у своєрідній українській версії комедійно-елегічного тону з приємним сценічним акторським відтворенням та кримінальною п'єсою “Паркова 13” А.Іверса. Як писав театральний критик Ю.Косач, В.Блавацький виявив себе майстерним (і чи не найкращим тоді) постановником західної п'єси [6, с.47]. Від вересня 1945 р. до вересня 1947 р. театр показав 309 вистав.

Становлення театального життя української діаспори проходило у важкі післявоєнні часи повної розрухи, в умовах таборового життя, дуже обмеженого фінансово, на ентузіазмі та потребі самовираження, на розумінні необхідності мистецтва, як способу консолідації й утвердження нації у важких і непевних умовах еміграції.

З хорів та професійних вокальних ансамблів, що діяли протягом 1946–49 рр. у Німеччині та Австрії, необхідно назвати хори: “Україна” Нестора Городовенка, Національний Хор Володимира Божика, Капелу бандуристів ім. Т.Шевченка Григорія Китастого, Український Оперний Ансамбль Богдана П'юрка, Чоловічий квартет ім. Лисенка та Український чоловічий хор “Сурма” Омеляна Плешкевича.

Необхідно згадати цікаві колективи, які з різних причин зійшли з широкого мистецького обрію. Ними були чоловічий хор “Думка” під керівництвом М.Струка, хор “Ватра” Льва Туркевича та Оперний ансамбль В.Сулими з Брегенца. Хор “Ватра”,

заснований у 1946 р. у французькій окупаційній зоні протягом 3-річного перебування в Австрії (1946–1949 рр.) дав 240 концертів у різних окупаційних зонах та у Швейцарії. У 1950 р. більшість його учасників переїхала до США [1, с.197].

І таким чином, хорове мистецтво розвивалося й на чужині, демонструючи перед емігрантською та світовою аудиторією майстерність хорових колективів, які у важких умовах еміграції пропагували кращі зразки національного мистецтва й композиторської творчості, знайомили своїх та іноземних слухачів з високим рівнем виконання творів українських композиторів.

Еміграційний музичний світ зумів розгорнути не лише широку працю по таборах, де організовував мистецькі ансамблі, але й сформував Об'єднання Українських Музик (ОУМ). І з'їзд Музик розпочав свою роботу в Мюнхені у червні 1946 р. Уже скоро ОУМ нараховувало 65 дійсних членів і 5 кандидатів, у тому числі 3 композиторів, 5 музикознавців, 2 диригентів оркестрів, 7 диригентів хорів, 3 піаністів-солістів, 6 піаністів-концертмейстерів, 5 концертуючих скрипалів і ін. Діяльність ОУМ була багатогранною і включала збір інформації з музичного життя еміграції, науково-музичні й рецензійні статті в журналах, підтримку та пропаганду української музичної культури серед європейського середовища, створювалися фахові музичні школи, з яких провідними були школи в Берхтесгадені (директор Р.Савицький) та Міттенвальді (директор З.Лисько).

Чимало уваги ОУМ приділяло заходам, які мали гідно представляти національну культуру. Наприклад, Об'єднання брало участь у влаштуванні міжнародного концерту у Мюнхені в грудні 1947 року за участю відомих вокалістів Клавдії Таранової, Ореста Руснака й піаніста Богдана Максимовича, а також Тижнів української культури в Регенсбурзі (червень-липень 1947 р.), та Мюнхені (квітень 1948 р.). Тижні української культури, проведені в Мюнхені 4–17 квітня 1948 р., стали визначною подією в українському культурному житті поза межами Батьківщини.

Програма відкриття Тижнів включала виступи найкращих вокальних ансамблів та солістів. Офіційне відкриття відбулося 4 квітня в Оперному театрі виступом чоловічого хору під керівництвом В.Божики [7, с.59].

Ще перед Другою світовою війною подалися на Захід композитори О.Кошиць, Ф.Якименко, Р.Печеніга-Углицький, М.Гайворонський, Р.Придаткевич, А.Рудницький та інші. Під час війни багато композиторів жили і працювали поза сучасними межами України, але ще на українських етнічних теренах Польщі, Чехословаччини, Угорщини чи Румунії. Серед них – В.Грудин, Н.Нижанківський, Г.Китастих, З.Лисько, С.Туркевич-Лукіянович, М.Фоменко, І.Недільський і багато інших. Такі композитори, як І.Вовк, М.Кузан, Ю.Фіяла, М.Бойченко та І.Соневицький завершували музичну освіту за межами України.

Під час воєнного періоду їхня муза не мовчала. З-під їхнього пера вийшло багато творів різнопланового характеру. Деякі твори Ф.Якименка, Р.Углицького, Р.Придаткевича, Ю.Фіяли, А.Рудницького та інших вийшли друком у французьких, німецьких, польських, австрійських, бельгійських і американських музичних видавництвах [8, с.10].

На новій батьківщині багато композиторів були відзначені нагородами за внесок у музичне мистецтво, займали престижні для іноземців посади в музичному світі. Так, на замовлення радіо обробку німецьких пісень зробив український композитор Є.Цимбалістий, англійською мовою пісні різних народів підготував О.Кошиць. За підручник “Новий принцип музичної композиції”, виданий у Римі, М.Бойченко отримав докторський ступінь, а Ф. Якименко видав у Празі “Підручник по гармонії”, за яким вчать сучасні музиканти. З.Лисько видав десятитомник “Українських народних мелодій”, В.Балей став директором симфонічного оркестру у Лас-Вегасі та іменований Музикантом 1983 року, а І.Соневицький – директор Українського Музичного Інституту Америки. Франція гордилася Ф.Якименком, який творив

французьку музику в неоромантичному та імпресіоністичному стилі, А. Гнатишин – нагороджений найвищими нагородами Ватикану.

XX століття уперше в українській музичній літературі дало симфонічні та інструментальні твори справжньої мистецької вартості, в основу яких лягли народні пісні і їхній матеріал. Вони вправно пов'язували простоту народної пісні з високорозвиненою композиторською технікою і фактурою, модерною оркестровою мовою і чудовим використанням можливостей та ефектів окремих сольових інструментів.

Перед таборянами й німецькою публікою, а також музиколюбними колами окупаційних військ, виступали українські інструменталісти: піаністи – Роман Савицький, Вадим Кіпа, Борис Максимович, Тарас Микиша, Галина Коваль; скрипалі – Оксана Сімович, Володимир Цісик та Михайло Михайловський; віолончеліст – Іван Барвінський та Зоя Полевська.

Не відставала й Австрія, яка ще була у складі Німеччини, де зосередилися оперні співаки Міро Скала-Старицький, Ніна Слободіна, Надія Негель, Галина Буторовська, Тамара Лихолай, Віра Козулькіна, Анатолій Кабанців, Іван Гош, Михайло Ольховий, Юрій Ковінько, Іван Кудрицький.

З численної кількості здібних співаків та інструменталістів тільки окремі зайняли місце на п'єдесталі визнання. Професійними оперними співаками стали Орест Руснак, Євгенія Зарицька, Іра Маланюк, Міро Скала-Старицький, а також Клим Чічка-Андрієнко, Іванна Синенька-Іваницька, Михайло Мінський та Михайло Дуда [9, с.268].

Наші вокалісти виступали майже на всіх великих оперних та концертних сценах музичного світу. Вони чарували слухачів на сценах “Ла Скала” (Мілан), “Гранд-Опера” (Париж), “Ковент-Гарден (Лондон), “Де ля Монне” (Брюссель), а також Варшави, Праги, Відня, Берліна, Рима, Барселони, Нью-Йорка, Торонто, Буенос-Айреса, Ріо-де-Жанейро, театрів Австралії та інших.

Таким чином, становлення мистецької діяльності в Німеччині, хоч і проходило у важких умовах повоєнного періоду, але не зупинилося. Воно розвивалося і показало перед своїм народом та країнами свого перебування високу музичну культуру й духовне багатство України, зробивши вагомий внесок у розвиток національної та світової музичної культури.

1. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні. – т. I. Роки 1945-1951. – Мюнхен, 1985. – 429 с.
2. Українське мистецтво. Альманах І.Українська спілка образотворчих митців. - Мюнхен, 1947. – 15 с.
3. Шмагало Р.Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX ст.; структурування, методологія, художні позиції. – Львів: Українські технології, 2005. – 528 с., 742 іл.
4. Наш театр. Книга Діячів Українського Театрального Мистецтва 1915 – 1975. – Том I. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1975.– 848 с.
5. ЧАС – 1947. – №29. – 94 с.
6. АРКА (література, мистецтво, критика). – Мюнхен: Українська трибуна, 1948 – № 1. – 47 с.
7. АРКА (література, мистецтво, критика). – Мюнхен: Українська трибуна. 1948. – № 5. – 59 с.
8. ЧАС – 1946. – № 3. – 10 с.
9. Рудницький А. Українська музика. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. – 406 с.

Circumstances of the emigrants' settlement and considerations of formation of Ukrainian Art in Germani at the post-war period are being considered. Necessity of their unification in the unions of painters, stage artists, composers, singers, instrumental soloists and their contribution in Ukrainian and the world culture is being substantiated.

Key words: *immigration, the Second World War, painters, theatres, composers, choirs, vocalists, instrumental soloists.*